

Hama
Ulucamii'nin
minaresi –
Suriye

BİBLİYOGRAFYA :

K. A. C. Creswell, *Early Muslim Architecture*, Oxford 1932, s. 14; a.mlf., *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Harmondsworth 1958, s. 7; a.mlf., "The Great Mosque of Hamâ", *Aus der Welt des Islam: Festschrift für E. Kühnel*, Berlin 1959, s. 48-53; Müeyyed el-Kilânî, *Muhâfazatu Hamâ*, Dimaşk 1964, s. 51-52; *Architecture of the Islamic World* (ed. G. Michell), London 1978, s. 234; Abdülkâdir er-Reyhâvî, *el-İmârâtü'l-'Arabîyyetü'l-İslâmiyye*, Dimaşk 1979, s. 194-195; Muhammed Kürd Ali, *Hita'tü's-Şâm*, Dimaşk 1403/1983, VI, 60; Ahmed Vasfî Zekerîyyâ, *Cevle eşeriyye fî ba'zî'l-bilâdî's-Şâmiyye*, Dimaşk 1984, s. 256-258; R. Burns, *Monuments of Syria*, London 1992, s. 126; M. Sobernheim, "Hamâ", *IA*, V/1, s. 171; a.mlf., "Hamâ", *DMİ*, VIII, 71; D. Sourdel, "Hamât", *IE²* (İng.), III, 121.

ABDÜSSELAM ULUÇAM

HAMÂDİŞE (الحمادشة)

Ali b. Hamdûş'a
(ö. 1135/1722-23)

nisbet edilen ve daha çok
Fas'ta yaygın olan bir tarikat.

nüddin Ketboğa tarafından yaptırılan ahşap minber, kitâbe ve süslemeleriyle XIII. yüzyıl Memlûk sanatının en güzel örneklerinden birini teşkil eder.

Harimin doğusuna bitişik beş hücreli medrese, koridor şeklinde dar bir avluya ve cami avlusunun doğu revaklarına açılmaktadır. Batısında daha geniş bir avlu ile el-Melikü'l-Muzaffer III. Mahmûd ve oğluna ait türbe yer alır. Türbede bulunan iki ahşap sanduka da minber gibi ince işlenmiş geometrik ve bitkisel motiflerle süslüdür.

Avlu etrafındaki revakların kemerleri aynı döneme ait olmadığından farklı özelliklere sahiptir. Doğu revakının harime yakını kısmı kapatılarak mescid haline getirilmiştir. Avluda sekiz antik sütunun taşıdığı sekizgen gövdeli, kubbe ile örtülü olan hazine binasının (beytülmâl) altında sekizgen bir havuz bulunmaktadır. Mi-mari yapısı ve akantus süslemeli sütun başlıkları ile Şam Emeviyye Camii avlusundaki Kubbetü'l-hazne'nin tam bir benzeridir. Avluya kuzeyden bir taşkapı ile girilmektedir.

Harimin güneydoğu köşesinden yükselen kare planlı minare eski bir temel üzerine oturtulmuştur. Siyah-beyaz iki renkli taşlardan oluşan yatay kuşaklar şeklindeki süslemelerin arasında küffî kitâbe şeritleriyle mozaik tekniğinde işlenmiş eşkenar dörtgen motifleri mevcuttur. Avlunun kuzeyindeki çokgen silindirik gövdeli minare de Memlûk karakteri taşımaktadır.

Tarikatın kurucusu Sîdî Ebû'l-Hasan (Ebû'l-Berekât) Ali b. Muhammed Hamdûş ile halifesi Sîdî Ahmed ed-Dagûgî hakkında yeterli bilgi yoktur. Fas Karaviyyîn Medresesi'nde tahsilini tamamladığı bilinen Ali b. Hamdûş daha sonra bugün zâviyesinin bulunduğu Zerhûn'a yerleşti. Abdüsselâm b. Meşîş (ö. 625/1228 [?]) ve talebesi Ebû'l-Hasan eş-Şâzelî'nin mânevî terbiyesinde yetiştiği dikkate alınarak onun üveysi-meşrep bir sûfî olduğu söylenebilir. Dinî bir eğitim görmeyen Sîdî Ahmed şeyhinin vefat haberi alındıktan sonra kendini kaybederek teberle başını yaralamış, bu olay daha sonra, vecd halindeki Hamâdiş dervişlerinin tarikatın zikir meclislerinde uyguladığı bir gelenek halini almıştır. Bazı kaynaklarda 1131'de (1719) vefat ettiği belirtilen Ali b. Hamdûş'un türbesi Miknâs şehrine 34 km. mesafede bulunan Zerhûn'un köylerinden Benî Reşîd (Sîdî Ali), Sîdî Ahmed'in türbesi de Benî Verâd köyündedir. Bu türbelerde mevlid kandilinden bir hafta sonra yapılan ve "müsem" (mevsim) denilen törenlere Fas'ın çeşitli bölgelerinden gelen pek çok Hamâdiş mensubu katılır. Kuzeybatı Afrika'nın birçok bölgesinde kurulan zâviyelerle tesir sahasını genişleten Hamâdiş bölgenin en yaygın tarikatlarından biridir. XX. yüzyılın başlarında Miknâs'ın üçte ikisinin Hamâdiş'e mensup olduğu bilinmektedir.

Tarikatın zikir meclislerine "hadra, ley-le" gibi adlar verilir. Kudûm, ney ve diğer

mahallî mûsîkî aletlerinin eşliğinde yapılan hadra zikri, kadın ve erkeklerin ayrı odalarda yerlerini almalarından sonra okunan bir münâcâtla başlar. Dervişlerin cezbe haline ulaşmaları şarttır; aksi takdirde zikrin tekrar edilmesi gerekir. Zikrin başlangıç, gelişme ve kemal hali "soğuk", "ılık" ve "sıcak" kelimeleriyle ifade edilir. Leyle adı verilen yemekli zikir gece yapılır. Bu sırada tarikat mensuplarından toplanan sadakalar Sîdî Ali ve Sîdî Ahmed'in torunlarına ve diğer yoksul dervişlere dağıtılır. Tarikat mensuplarının zikir sırasında teber, bıçak, çivili sopa vb. ile başlarına vurmaları İslâmî esaslara aykırı bir âdet olduğundan şiddetle eleştirilmiştir (İbn Zeydân, V, 459-464). Hamâdiş tekkelindeki coşkulu zikir meclislerinin cin çarpmış insanları tedavi ettiğine inanılması tarikatın yaygın hale gelmesini kolaylaştırmıştır. Hamâdiş daha sonraki yıllarda Sîdî Ali'ye nisbetle Al-lâliyyîn ve Ahmed ed-Dagûgî'ye nisbetle Dagûgiyyîn adlı iki kola ayrılmışsa da bunlar arasında önemli bir fark yoktur.

BİBLİYOGRAFYA :

Kâdirî, *Neşrû'l-meşânî*, III, 263; İbn Zeydân, *İthâfû a'lâmî'n-nâs*, Rabat 1352/1933, V, 459-475; E. Dermenghem, *Le culte des saints dans l'Islam maghrébin*, Paris 1954, s. 12; Abdelouahed Ben Talha, *Moulay-Idriss du Zerhoun: Quel-ques aspects de la vie sociale et familiale*, Rabat 1965, s. 22, 33, 44-46, 110, 123-124; V. Crapanzano, "The Hamadsha", *Saint, Scholars and Sufis* (ed. N. Keddie), Berkeley 1972, s. 327-348; a.mlf., "Hamâdiş", *IE² Suppl.* (İng.), s. 350-351; Sîddîk b. el-Arabî, *Kitâbü'l-Magrib*, Beyrut 1404/1984, s. 159-160; İbrâhim Harekât, *el-Magrib 'abre't-târîh*, Dârülbeyzâ 1405/1985, III, 551; G. Draque, *Esquisse d'histoire religieuse du Maroc*, Paris, ts., s. 122; J. Herber, "Les Hamadcha et les Dghoug-hiyyin", *Hespéris*, III, Paris 1923, s. 217-236.

ETHEM CEBECİOĞLU

HAMÂDU MÛSÂ

Sîdî Ahmed b. Mûsâ
el-Cezûlî es-Simlâlî
(ö. 971/1563)

Kuzey Afrika'da tanınmış
bir mutasavvîf.

864 (1460) veya 865 (1461) yılında Fas'ın güneybatısında Sûs bölgesindeki Bû Mervân'da doğdu. Asıl adı olan Ahmed b. Mûsâ'yı Kuzey Afrika yerlileri Hamâdu Mûsâ şeklinde telaffuz ettiklerinden bu adla tanınır.

Sayılarının 300'ü aştığı söylenen birçok şeyhten feyiz alarak yetişen Hamâdu Mûsâ, Cezûliyye tarikatı şeyhlerinden Abdülazîz et-Tebbâ'a intisap ettikten sonra